

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

УДК 159.9.072.53

Галушко Оксана Леонідівна,
студентка спеціальності 053 «Психологія»
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Анотація. У статті розглянуто проблему особистісного та професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці; здійснено теоретичний аналіз проблеми самовизначення особистості; наведено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників.

Ключові слова. Професійне самовизначення; профорієнтація; особистісне становлення; самоактуалізація особистості; самодетермінація; профдіагностика.

Актуальність дослідження. Одним із ключових завдань сучасної школи є підготовка учнів до самостійного життя. Невід'ємною частиною цього процесу є створення умов у закладі освіти для самостійного, свідомого вибору старшокласниками майбутньої професії. Забезпечення цього процесу здійснюється через формування психологічних чинників професійного самовизначення. Вибір професії для старшокласників через її недостатній життєвий досвід, поверхневі знання про свої особистісні якості та можливості є складною проблемою. Вибір проблеми дослідження зумовлений також тим, що в нових соціально-економічних старі життєві орієнтири змінюються на нові. Тому проблема професійного самовизначення старшокласників є на сьогодні досить актуальною.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Окремі аспекти зазначеної проблеми розглядали в своїх дослідженнях К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, М. Х. Титма, В. О. Татенко, І. П. Маноха, Т. С. Яценко, В. П. Казмиренко, Г. В. Ложкін, Л. В. Сохань, О. В. Киричук, С. Л. Рубінштейн, Т. М. Титаренко та ін.

Мета наукової публікації: теоретично обґрунтувати особливості професійного самовизначення молоді

Завдання статті:

1) з'ясувати психологічний зміст професійного самовизначення у контексті цілісного самовизначення особистості у ранньому юнацькому віці;

2) запропонувати психодіагностичний інструментарій дослідження професійного самовизначення молоді

Методи та методики дослідження:

Теоретичні: аналіз літературних джерел з питань особистісного і професійного самовизначення особистості з проблем теорії і практики профорієнтації; теоретичний аналіз психологічного змісту проблеми професійного самовизначення особистості.

Емпіричні: спостереження, бесіда, методики на виявлення суб'єктивної оцінки (самооцінки) професійної визначеності (СПВ); мотиваційних компонентів вибору професії, термінальних цінностей і значимих сфер життя особистості (ОтеЦ), рівня самоактуалізації особистості (САМОАЛ), суб'єктивного сприймання проблеми професійного самовизначення (метод семантичного диференціалу); методи математичної статистики, використані для обробки отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Питання про пошук, вибір професії є одним з головних, тому що задає напрям усьому подальшому професійному шляху. Вибір професії - складний та тривалий процес, під час якого існує певна небезпека. Наприклад: відкладання у часі професійного самовизначення у зв'язку з відсутністю стійких інтересів (це відповідає етапу дифузної ідентичності за Ж. Марша). Звичайно, невизначене майбутнє не дає можливості йти до нього. Спроби батьків прискорити цей процес за допомогою прямого психологічного впливу, як правило, дають негативні результати, викликаючи у старшокласників зростання тривожності, а іноді і відмову від будь-якого самовизначення,

небажання взагалі щось вибирати (що відповідає стадії «приречення» або «дифузії» ідентичності за Ж. Марша) (Штифурак, В. С., 2005).

На думку науковців В. С. Штифурака, Л. С. Гренюк та ін., професійне самовизначення розглядається як вибір і реалізація способу взаємодії з оточуючим світом і пошуком сенсу у цій діяльності. Сучасному суспільству потрібен професіонал, який знає свою справу, може самостійно приймати рішення та відповідати за них, за себе, за інших, за країну. Важливим фактором, який визначає сьогодні формування професійного самовизначення, є комерціалізація відносин у суспільстві (Штифурак, В. С. 2005; Гренюк, Л. С., 2007). По суті відбувається заміна професійної кар'єри на комерційну. А це не дає можливості людині знайти себе у професійній діяльності. І це викликає тривогу. Перехідний стан економіки зумовив відхилення у системі професійних цінностей: сучасна людина (особливо молода) з її особистісними особливостями, яка вступає у ринкові відносини, прагне добитися матеріального благополуччя найкоротшим шляхом. Необхідність виживання змушує зрадити своє покликання та обрати таку професію, оволодіння якою принесе більші матеріальні можливості. Тобто існує сильна мотивація оволодіння «прибутковою» професією, але, буває, у молодій людині немає необхідних для цього особистісних якостей. Спостерігається також протиріччя між мотивацією вибору професії та можливістю оволодіти нею (елементарний брак коштів на навчання) (Елдышова, О. А., 2006; Гренюк, Л. С., 2007; Ермолаєва, Е. П., 1998).

Науковець вважає, що важливим є також і рівень інформованості старшокласників як про майбутню професію, так і про самих себе. Юнаки та дівчата погано знають конкретні особливості кожної професії, що робить їх вибір переважно випадковим. У виборі професії велике значення має професійна консультація, яка є у багатьох містах нашої країни.

Для дослідження професійного самовизначення старшокласників нами використовувалась методика «Диференційно-діагностичний

опитувальник» (ДДО) Є. О. Клімова (Ермолаєва, Е. П. 1998). Метою даного опитувальника є діагностика схильностей та професійних інтересів старшокласників (для відбору згідно з класифікацією типів професій).

Експериментальною роботою було охоплено 60 учнів 10-11-х класів закладу загальної середньої освіти №32 Вінницької міської ради.

Нами було виявлено, що найбільш вираженою професійною спрямованістю у досліджуваних є професійна спрямованість системи «Людина-знакова система» (табл.1 та рис.1). Даний тип спрямованості виявлено переважаючим у 17 досліджуваних, що становить 28,3%. Даним старшокласникам підходять професії, які пов'язані з обліком, базами даних, буквеними та цифровими знаками, в тому числі і музичні спеціальності. Об'єктом праці у професій даного типу спрямованості є умовні знаки, шифри, коди, таблиці. Це можуть бути коректори, секретарі, програмісти, оператори електронно-обчислювальних машин, комірники, статисти, бібліотекарі, економісти та інші професії.

Таблиця 1

Результати дослідження професійної спрямованості старшокласників

№ з/п	Типи професійної спрямованості	Показники досліджуваних (у %)
1	Людина-природа	18,3
2	Людина-техніка	16,7
3	Людина-людина	25,0
4	Людина-знакова система	28,3
5	Людина-художній образ	11,7

Також найбільш вираженим типом професійної спрямованості серед досліджуваних було виявлено професійну спрямованість системи «Людина-людина». Даний тип професійної спрямованості виявлено у 15 досліджуваних, що становить 25,0% досліджуваних. Старшокласникам підходять професії, які пов'язані із спілкуванням, з обслуговуванням

людей. У цьому типі професійної спрямованості предметом праці є люди, групи, колективи. Це такі професії, як продавець, офіціант, вихователь, вчитель, лікар, соціолог, юрист, психолог, керівник класу, групи, гуртка, підприємства, дипломат, міліціонер, провідник та ін.

У 11 старшокласників (18,3%) виявлено переважаючим типом професійної спрямованості тип системи «Людина-природа». Даним досліджуваним підходять професії, які пов'язані з рослинництвом, тваринництвом, лісовим господарством. У даному типі професійної спрямованості об'єктом праці є живі організми та нежива природа. Це такі професії, як агроном, тваринник, зоотехнік, гірник, ветеринар, лісник, геолог, садівник, нафтовик, хімік - неорганік, фізик, географ та ін.

Рис.1 Результати дослідження професійної спрямованості старшокласників за методикою ДДО Є. О. Клімова

У 10 старшокласників (16,7%) переважаючим типом професійної спрямованості виявлено тип системи «Людина-техніка». Це означає, що даним досліджуваним підійдуть технічні професії, де об'єктом праці є машини, матеріали, технічні системи, устаткування, енергія). Це такі професії, наприклад, токарь, слюсар, шофер, інженер, конструктор, радіотехнік, тракторист, сантехнік та ін. У 7 осіб досліджуваних (11,7%)

виявлено переважаючим типом професійної спрямованості тип системи «Людина-художній образ».

Це вказує на те, що даним досліджуванним підійдуть професії творчих спеціальностей, де об'єктом праці є художні образи, їх особливості та елементи: поет, фотограф, художник, музикант, артист, письменник, ювелір, композитор, дизайнер, модельєр та ін.

Висновки. Отже, у старшокласників найбільший показник професійної спрямованості виявлено за типом «Людина-знакова система» (28,3%), а найменший показник виявлено за типом професійної спрямованості системи «Людина-художній образ» (11,7%).

Перспективи подальших досліджень. Узагальнені результати дослідження можуть використовуватися при спрямуванні старшокласників на вибір певної професії.

Список використаної літератури:

1. Елдышова, О. А. (2006). Профессиональное самосознание как психологическая составляющая профессионального становления, *Фундаментальные исследования*. (7) [російською мовою].
2. Гренюк, Л. С. (2007). Мотиваційна готовність до професійної діяльності, Психологічна технологія і технологія навчання. *Актуальні проблеми психології*. (Т. 8) [українською мовою].
3. Штифурак, В. С. (2005). Психологія професійного самовизначення Навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ [українською мовою].
4. Климов, Е. А. (1996). Психология профессионального самоопределения, Ростов на Дону: Феникс [російською мовою].
5. Ермолаева, Е. П. (1998). Профессиональная идентичность как комплексная характеристика соответствия субъекта и деятельности. *Психологическое обозрение*. (2) [російською мовою].